

SELAHADDİN EYYUBİ'NİN KUDÜS HAÇLI KRALLIĞIYLA YAPTIĞI 581/1185 YILI ANTLAŞMASI¹

Ziya POLAT
Mardin Artuklu Üniversitesi

ÖZET: Selahaddin Eyyubi'nin en büyük hedefi Beytülmakdis'i Haçlılardan geri almak olmuştur. Bu amaçla dönem iki farklı cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çünkü Nureddin Mahmud'un vefatından sonra kurulan birlik dağılmış, Şam bölgesi farklı emirler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu emirler birbirleriyle iktidar mücadelesine girdiği için Haçlılarla mücadele sekteye uğramıştır. İşte Selahaddin arkasına bakmadan Beytülmakdis'e yürüyebilmek için öncelikle bölgede İslam birliğini yeniden kurulması gerektiğinin farkındadır. Bu amaçla bazen ihtiyaç duyduğunda mücadele ettiği cepheleri azaltmak amacıyla Haçlılarla bazı antlaşmalar yapmıştır. Makalenin konusu olan Kudüs Haçlı Krallığı ile yapılan 1185 yılındaki antlaşma, birliği sağlama adına Haçlıları kenarda tutmanın son hamlesidir. Nitekim bu antlaşmadan hemen sonra Mart 1186'da yapılan Harran antlaşmasıyla Musul, Selahaddin'in yüksek hakimiyetini tanımış, böylece bölgesel İslam birliğinin son adımı atılmıştır. Bundan yaklaşık bir yıl sonra da Kerek hâkimi Renaud de Chatillon 1185 yılında yapılan antlaşmayı ihlal etmiştir. Böylece Beytülmakdis'in fethine gidilen yol açılmıştır. Makalede 1185 yılı antlaşmasına giden süreç, antlaşma ve antlaşmanın bozulması ele alınacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Nureddin, Selahaddin, Beytülmakdis, fetih, Kudüs Haçlı Krallığı, Haçlılar, antlaşma, İslam birliği.

GİRİŞ

1174 yılında Nureddin Mahmud b. Zengi'nin vefatı, Beytülmakdis'in fethini bekleyen bölgedeki Müslümanlara büyük bir hüznü yaşatmıştı. Beytülmakdis'in fethine ramak kaldı denen bir zamanda Nureddin'in kurduğu birlik dağılmış, böylece bölgedeki umut yerini endişeye bırakmıştı. Çünkü Nureddin sonrası ortaya çıkan parçalı yapıyı yöneten emirler, hırslarının kurbanı olmuş, birbirleriyle mücadeleye başlamış ve birbirleri aleyhine Haçlılarla ittifaklar kurmuşlardı. Bu esnada Selahaddin (ö. 1193) Mısır'da hayati sorunlarla uğraşmasına rağmen, göz ucuyla da olsa, Suriye'deki gelişmeleri takip etmekteydi. Nitekim kısa sürede kendisine kurulan komployu ve Sicilya donanmasının İskenderiye kuşatmasını başarılı bir şekilde defederek yüzünü Nureddin'in başkentine dönmüş, yapılan davet üzerine 28 Ekim 1174'te Şam'a girerek hakimiyetini ilan etmişti.

Nureddin'in emirleri arasında en güçlüsü olan Selahaddin Haçlılarla mücadelenin lideri olmuştu. Bu amaçla öncelikli hedefi bölgede yeniden İslam birliğini sağlamaktı. Fakat karşısında güçlü bir Haleb-Musul ittifakı durmaktaydı. Selahaddin muhaliflerle yaptığı mücadelede hiçbir zaman onların yaptığı gibi Haçlılarla ittifaklar kurmamıştır. Fakat iki cephede birden mücadele etmenin zorluğu onun bazen Haçlılarla antlaşmalar yapmasına neden olmuştur. Bu antlaşmalardaki amacı onlardan destek alarak muhaliflere karşı mücadele etmek değildir. O, böyle yaparak Haçlıları kenarda tutmuş, böylece muhalefete karşı elini güçlendirmiştir.

Selahaddin'in Haçlılarla yaptığı ilk antlaşma 1175 yılındaki Şam antlaşmasıdır. Bu antlaşmadan sonra Suriye'deki durumunu güçlendirmiş, muhalefete kendini kabul ettirmiş ve Bağdat'tan gelen temliknameyle bağımsızlığını ilan etmiştir. Haçlılar bu antlaşmayla Selahaddin'in gücünü kabul etmişlerdir. Fakat buldukları ilk fırsatta antlaşmayı bozmuş, böylece yeniden savaş sürecine girilmişti. Selahaddin'in 1180 yılına kadar bölgede yürüttüğü faaliyetler Haçlıları zor durumda bırakmış, böylece Haçlılar yeni bir antlaşma talebinde bulunmuşlardı. Cezire bölgesindeki sorunlarla ilgilenmek isteyen Selahaddin Antlaşma yapmayı kabul etmiştir. Nitekim bu antlaşmadan sonra 1182-3 yıllarında giriştiği I. Cezire seferinde Musul ve Meyyafarikin (Silvan)

gibi yerler haricinde bütün bölgeye hâkim oldu. Özellikle Sefer dönüşü Haleb'e hakimiyeti Beytülmakdis'in fethine giden yolu açtığı gibi muhalefetin belini kırmış, Musul'u yalnız bırakmıştı.

Selahaddin sefer dönüşü yüzünü tekrar Haçlılara dönecektir. Çünkü 1180 yılı antlaşması her zaman olduğu gibi yine Haçlılar tarafından ihlal edilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için 1185 yılı antlaşması yapıncaya kadar meydana gelen gelişmeleri irdelemek gerekmektedir.

ANTLAŞMAYA GİDEN SÜREÇ

1180 yılında yapılan antlaşmanın üzerinden henüz bir yıl geçmişken Haçlılarca ihlali, artık savaş döneminin başladığı anlamına gelmekteydi. Remle yenilgisi sonrası Mısır'a dönmek zorunda kalan Selahaddin, her ihtimale karşılık güvenlik önlemlerini arttırmış Mısır'ı daha korunaklı hale getirmişti. Ayrılmadan önce de yerine vekil olarak kardeşi el-Adil'i (ö. 1218) bırakmış, böylece Mısır'ın güvenliği emin ellere teslim edilmişti (Lyons ve Jockson, 1984, s. 204). Dolayısıyla bu önlemler sayesinde rahat bir şekilde Suriye'ye dönüp Haçlılarla mücadele edebilirdi. Nitekim 5 Muharrem 578/11 Mayıs 1182 yılında Mısır'dan güçlü bir orduyla Suriye'ye doğru yola çıktı (Ebû Şâme, 1997, s. 105; Runciman, 2008, s. 361). Bu aynı zamanda Haçlılarla yapılan 1180 yılında yapılan antlaşmanın iki yıllık süresinin bitimine (Köhler, 2013, s. 233)² denk geldiği gibi 574/1178 yılından beri süren kıtlığın ve hastalıkları bittiği anlamına da gelmekteydi. Çünkü Selahaddin'e birçok tüccar ve kıtlıktan dolayı Şam'dan Mısır'a gelmek zorunda kalmış büyük bir insan kafilesi de eşlik ediyordu (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 110; İbn Vâsıl, 1957, s. 115; Ebû Şâme, 1997, s. 106). Selahaddin'in büyük bir kafiyle yola çıktığını duyan Haçlılar Kerek'te toplanıp yolunu kesmek istediler. Fakat Dımaşk naibi İzzeddin Ferruḫşah onları engellemek için Haçlı işgali altındaki topraklara akın düzenleyip Deburiye ve Habis Celdek kalelerini Haçlılardan aldı ve büyük bir ganimet elde etti. Haçlılar bu akından dolayı yerlerinden ayrılmayınca Selahaddin 17 Safer 578/22 Haziran 1182'de sıkıntısız bir şekilde Dımaşk'a vardı (İbn Vâsıl, 1957, s. 114-115; el-Bündârî, 2004, s. 247). Bir müddet dinlendikten sonra Taberiye ve Beysan bölgesine başarılı bir yağma hareketinde bulundu (el-İsfahânî, 1979, s. 2; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 112; İbn Vâsıl,

1957, s. 115; el-Bündâri, 2004, s. 249-251). Ardından Beyrut'u kuşattı fakat Mısır donanması zamanında gelmeyince kuşatmayı kaldırıp geri çekilmek zorunda kaldı (İbn Şeddâd, 1994, s. 101; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 112).

Dımaşk'a gelen Selahaddin, Harran hâkimi Gökböri'nin daveti üzerine Fırat'ı geçip el-Cezîre³ bölgesinden Harran, Urfa, Rakka, Nusaybin, Suruç ve Habur gibi şehirlerde hâkimiyetini tesis etti. Ardından Musul'u kuşatmak için döndü, fakat bir sonuç elde edemeyince yarım kalan işini tamamlamak üzere tekrar el-Cezîre bölgesine döndü (İbn Şeddâd, 1994, s. 101-102; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 112-114; İbn Vâsıl, 1957, s. 117-119). Harran'da bir müddet dinlendikten sonra önce 2 Ramazan 578/30 Aralık 1182'de Sincar'ı (İbn Şeddâd, 1994, s. 103) sonra Muharrem 579/Mayıs 1183 yılında Diyarbekir'i (el-Bündâri, 2004, s. 278; İbn Vâsıl, 1957, s. 135) ardından da aynı ay içinde Şam bölgesindeki Telhalid ve Ayıntab'ı alıp hâkimiyetini pekiştirdi (İbn Vâsıl, 1957, s. 139; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 120). Oradan döndükten sonra da 18 Safer 579/11 Haziran 1183'te Sincar, Nusaybin, Habur, Rakka ve Suruç karşılığında yıllardır istediği halde bir türlü elde edemediği Haleb'i hâkimiyetine aldı. Selahaddin, Haleb kuşatması esnasında kardeşini kaybetse de buraya hâkimiyetin ne anlama geldiğini gayet iyi biliyordu. Nitekim çağdaş müellifler Haleb'in alınmasını Beytülmakdis'in fethinin müjdesi olarak yorumlamışlardır (el-İsfahânî, 1979, s. 107-109; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 122, 124-125; İbn Şeddâd, 1994, s. 105-106; el-Bündâri, 2004, s. 283-288; İbn Vâsıl, 1957, s. 141-142).⁴ Özellikle Dımaşk kadısı Muhyiddin b. Zeki "Safer ayında Halebi kılıç zoruyla almanız, recep ayında Kudüs'ün fethedileceğini müjdelemektedir" ifadelerini kullanarak Kudüs'ün fethinin çok yakın olduğu düşüncesini dile getirmiştir (İbn Şeddâd, 1994, s. 105-106; el-İsfahânî, 1979, C, V, s. 101-110; İbnü'l-Esîr, 2003, C, X, s. 121-122; amlf, 1987, C, XI, s. 394). Nitekim bundan yaklaşık dört yıl sonra da Selahaddin Beytülmakdis'i fethetmiştir.

Sultan, Haleb'i teslim alır almaz Antakya ile Haleb arasında fakat Haçlı kontluğunun sınırlarına çok daha yakın olan Harim kalesini 28 Safer579/21 Haziran 1183'te teslim aldı (İbn Şeddâd, 1994, s. 106; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 122; İbn Vâsıl, 1957, s. 147). Selahaddin'in bu çabaları Haçlıları bölgeden çıkarmaya yönelik hazırlıklardı. Nitekim

onun asıl siyasetine zemin hazırlayan bu adımlar sonucu Haçlılar kuzeyden de kuşatılmış oluyordu.

Selahaddin kuzeyde birliği sağlamaya çalışırken bazı olumsuzluklar da meydana geliyordu. Şevval 578/Şubat 1183 yılında (el-Bündâri, 2004, s. 268) Sultanın el-Cezîre bölgesinde olmasını fırsat bilen Kerek hâkimi Renaud de Châtillon (ö. 1187), küçük ve etkili bir filoyla Kızıldeniz'e çıkarma yaptı. Akabe körfezinde bulunan Eyle fazla direnmeden teslim bayrağı çekmiş, fakat hemen yanında bulunan ada içindeki kale direnişe geçmişti. İki gemi ile kaleyi kuşatmaya devam eden Renaud de Châtillon, filonun geri kalanını Akabe körfezi üzerinden Kızıldeniz'e gönderdi (Runciman, 2008, s. 366). Donanma sahil boyunca şehirlerin bir kısmını yağmalayıp tüccarların mallarına el koydu. Sonra yoluna devam ederek Ayzab limanında bir hacı gemisine, karada da bir kervana el koyup hacıları ve tüccarları öldürdü (İbn Cübeyr, 1980, s. 34).⁵ Filonun hedefinde Mekke ve Medine olduğu, Haçlıların Hz. Peygamberin mübarek na'sını çıkarıp Avrupa'ya götürmek istedikleri söyleniyordu. Böylece Müslümanlar her yıl onu ziyaret etmek için Avrupa'ya gitmek zorunda kalacaklar, Hıristiyanlar da maddi anlamda ciddi bir gelir elde edeceklerdi (el-Makrîzî, 1997, c, II, s. 556).⁶ Kaynakların ifadesine göre bunun göstergesi olarak Medine yakınlarındaki Havra ile Yenbu ve Mekke yakınındaki Rabiğ limanlarına saldırdılar (Şeşen, 2000, s. 108). Saldırını haber alan Selahaddin'in Mısır naibi olan kardeşi el-Adil, Hacıp Hüsameddin Lülü komutasında küçük bir donanmayı peşlerine taktı (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 117). Böyle bir takip olacağını hesap edemeyen Haçlı donanması gafil avlanıp imha edildi. Yağmaya katılan bütün askerler, Haçlılar bir daha böyle bir maceraya girmesinler diye idam edildi (el-Bündâri, 2004, s. 269-270). Bu saldırı İslâm dünyasının büyük bir şok yaşamasına sebep oldu. Esir edilen Haçlıların birkaçı böyle bir teşebbüste bulunacaklara ibret olsun diye sonraki yıl hac mevsiminde kurbanların kesildiği yerde idam edildiler (Runciman, 2008, C, s. 367). Fakat buna cesaret eden asıl sorumlu Kerek hâkimi Renaud de Châtillon yine kurtulmuştu. Ama onun bu teşebbüsü bardağı taşıran son damla olmuştu adeta. Selahaddin Chatillon'un kurtulduğunu haber aldığı anda cezasını bizzat kendi elleriyle vereceğine dair yemin etti (Ebû Şâme, 1997, s. 274; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 122).

Haleb'e hâkim olmasıyla bölgede büyük oranda birliği sağlayan Selahaddin asıl planını uygulamaya koymak için hazırlıklara başladı. Önce yönetim işlerini düzenlemek amacıyla bir müddet Haleb'de kaldı. Şehrin yönetimi için naip olarak oğlu el-Melikü'z-Zâhir Gâzî'yi, yanına da Esediy'e'nin önemli komutanlarından Emîr Seyfeddin Yazgüç'ü bıraktı. Böylece Haleb'in yönetimle ilgili işlerini bitirdikten sonra Dimaşk'a döndü. Fakat çok beklemeden 9 Cemaziyelahir 579/29 Eylül 1183'te yanında bulunan Dimaşk, el-Cezîre ve Diyarbekir askerleriyle birlikte Haçlı işgali altında olan Beysan'a akın düzenledi (el-İsfahânî, 1979, s. 144-146; İbn Şeddâd, 1994, s. 107; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 123). Hemen ardından, Recep 579/Kasım 1183'te bundan sonrası için bir nevi mücadele alanı olarak belirlediği Kerek üzerine yürüdü (İbn Vâsıl, 1957, s. 151). Yoldayken kardeşi el-Adil'e haber gönderip Mısır ordusuyla birlikte yapacağı kuşatmaya katılmasını istedi. O geldiğinde kuşatmayı kaldırıp el-Adil'i Haleb'e; kardeşinin oğlu Takiyüddin Ömer'i (ö. 1191) de Mısır'a naip olarak gönderdi (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 125; el-İsfahânî, 1979, s. 149-151). Aslında bu tam olarak Kerek'e yönelik bir hareket değildi. Muhtemelen Selahaddin, el-Adil'in zarar görmeden gelmesini ve Takiyüddin'in rahatça gitmesini sağlamak amacıyla düşmanı oyalama maksatlı bir girişimde bulunmuştu (İbn Şeddâd, 1994, s. 111).

Selahaddin yönetimle ilgili düzenlemeleri yapıp Suriye ve Mısır'da düzeni sağladıktan sonra Haçlılarla ilgili stratejisinin uygulanma zamanı geldiğini düşündü. Çünkü bölgede Musul dışında genel anlamda birliktelik sağlanmış, ona rakip olacak muhalif kalmamıştı. Dolayısıyla sürekli vurguladığı cihad ve Haçlıları bölgeden çıkarma stratejisine artık zaman ayırabilirdi. Planlarını uygulama fırsatı veren bölge, Müslümanlara karşı bir nevi çibanbaşı olan Kerek ve oranın hâkimi Renaud de Châtillon idi (Holt, 2003, s. 57). Selahaddin bu adamı ve bölgesini siyaseti için deneme alanı olarak kullanabilirdi. Nitekim bu anlamdaki ilk girişimini de 5 Rabûlâhir 580/15 Temmuz 1184'te uygulamaya geçirmek için harekete geçti (el-Bündâri, 2004, s. 306). Önce hâkimiyeti altındaki bütün bölgelere haber gönderip cihad çağrısında bulundu (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 127). Mısır, el-Cezîre ve Şam bölgesinden ordular gelince de 14 Cemaziyellevvel 580/23 Ağustos 1184'te Kerek kuşatıldı (İbn Şeddâd, 1994, s. 114). İlk saldırıda şehrin kenar mahalleleri ele geçirildi. Fakat kale alınamadan Haçlı ordusu yardıma gelmişti. Bunu bir fırsat olarak

değerlendirmek isteyen Selahaddin Haçlılara karşı yürüyüp onları bir meydan savaşına zorladı (İbn Vâsıl, 1957, s. 158; İbnü'l-Esîr, 2003, C, X, s. 127). Bu meydan okumaya cevap veremeyen Haçlı ordusu, saklandığı yerden çıkmaya cesaret edemedi. Bunun üzerine beklemenin anlamsız olduğunu gören Selahaddin, Dımaşk'a dönme kararı verdi. 7 Cemaziyelahir 580/15 Eylül 1184'te Banyas üzeri Dımaşk'a dönünceye kadar yol üstünde bulunan Haçlı işgali altındaki bütün bölgeyi yağmaladı (İbn Şeddâd, 1994, s. 114; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 128).

ANTLAŞMA

Beytülmakdis'in fethine sebep olan ateşkes diye tanımlayabileceğimiz bu antlaşmanın yapılması ile ilgili İslâm tarihi kaynaklarında İbnü'l-Esîr dışında bilgi veren başka bir müellif yok gibidir. Fakat Selahaddin'in gönderdiği mektuplarda bu antlaşmaya çeşitli atıflar mevcuttur (Lyons ve Jockson, 1984, s. 239). Selahaddin açısından bu antlaşmaya giden sürecin en büyük kazanımı Haleb'e hâkim olmasıydı. Çünkü Haleb'e hâkimiyet Suriye'de büyük oranda birliğin sağlanmasına vesile olduğu gibi Beytülmakdis'in fethinin müjdesi olduğu da ifade edilmişti.

Selahaddin'in 1182 yılında Haçlılarla mücadele etmek üzere büyük bir kabileyle Mısır'dan Suriye'ye geçmesi Mısır'daki güvenlik ve ekonomik sorunların çözüldüğü anlamına gelmekteydi. Bu hareketlilik aynı zamanda Suriye'de kıtlık, hastalık ve bunlara bağlı problemlerin bittiğini ve bölgenin kısmen de olsa Haçlılarla mücadeleyi taşıyabileceği bir güce kavuştuğunu göstermektedir (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 110). Haçlı bölgesinden farklı olarak Müslümanların yaşadığı coğrafyanın kıtlık tehlikesini atlatmasında etkili olan sadece yağmurlar değildi. Belki de daha önemlisi Suriye'nin etrafını çevreleyen yönetimlerin genelde Müslüman olması hasebiyle oldukça verimli bir ekonomik faaliyetin var olmasıydı. Doğal olarak buralarla yapılan ticaret, kıtlığın daha kolay bir şekilde atlatılmasına vesile olmuştu. Oluşan bu olumlu tabloyu değerlendirmek isteyen Selahaddin Suriye'ye varır varmaz cihad faaliyetlerine başladı.

Selahaddin'in Beytülmakdis'in fethine giden süreçte hedefine aldığı ilk bölge Kerek kontluğu olduğu ifade edilmişti. Prinkepsliğin

toprakları Selahaddin'in hâkim olduğu coğrafyayı ikiye bölüyor ve geçişleri sıkıntılı hale getiriyordu. Sultanın burayı öncelikli hedef olarak seçmesinin nedenlerinden biri bu olsa da Kerek'in adeta Beytülmağdis'in dibinde olması Selahaddin'in izlediği stratejiyi daha da anlamlı kılmaktadır. Yani Selahaddin aslında Beytülmağdis'e çok yakın olan bir bölgeyi ele geçirecek stratejisini sağlam bir zemine oturtmak istiyordu. Çünkü eğer bölge ele geçerse Selahaddin'in nefesi her an Kudüs Krallığı'nın ensesinde olacak, böylece krallık ordusunun imhası daha kolay bir şekilde gerçekleşecekti. Hem zaten Renaud de Châtillon bir çıbanbaşıydı ve bölgedeki Müslümanlara ve kervanlara büyük bir tehditti. Bunun için de bir an önce bertaraf edilmeliydi.

Yukarıda genel anlamda çerçevesi çizilen bu antlaşmaya giden süreçte ifade edildiği gibi Haçlılar çok fazla zayıfladılar. Bu esnada Kudüs Kralı küzzamlı IV. Baudouin ölmüş yerine henüz altı yaşındaki V. Baudouin (ö. 1186) kral olmuş, en yakın akrabası olan III. Raymond (ö. 1187) ona naip olarak görevlendirilmişti (Holt, 2003, s. 57). Geçiş döneminin nezaketi bir yana Selahaddin'in Kerek'e amansız saldırıları sonucu Renaud de Châtillon büyük bedeller ödemişti. Onun ısrarlarını (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 142) ve aşırı kıtlıktan dolayı hayat şartlarının oldukça zorlaştığını göz önünde bulunduran Haçlı kontları, yeni Kral döneminde muhtemelen mart ayı içinde yaptıkları ilk toplantıda III. Raymond⁷ aracılığıyla Selahaddin'den antlaşma talebinde bulundular (Ernoul, 1871, s. 124). Bu arada Selahaddin Zilkade 580/Şubat 1185'te Musul ve el-Cezîre'deki bazı sorunlarla ilgilenmek üzere Dimaşk'tan Haleb'e gelmişti (İbnü'l-Esîr, 2003, C, X, s. 131). Muhtemelen Haleb'deyken Haçlı heyeti gelmiş, antlaşma teklifinde bulunmuştu. Söz konusu sorunları çözmek Haçlılarla yapılacak geçici bir mücadeleden daha önemliydi. Selahaddin bu sorunları çözdüğünde bölgede birlik tamamen sağlanmış olacak ve Haçlılarla uzun vadeli mücadele planları yapabilecek duruma gelecekti. İşte bu düşüncelerden dolayı Selahaddin antlaşma teklifine sıcak baktı (Edbury, 2007, s. 17). İbnü'l-Esîr'in kaleminden antlaşma şöyle tasvir edilir:

Kerek sahibi prens Ernat (Renaud de Châtillon) Haçlıların en büyüğü ve en berbatıydı. Müslümanların en büyük düşmanı ve onlara en büyük zararı verendi. Selahaddin bunu onda görünce onu (Kerek'i)

peş peşe kuşattı ve defalarca topraklarına akın yaptı. Bunun üzerine (Renaud de Châtillon) boyun eğdi, itaat etti ve Selahaddin'den barış talebinde bulundu. Selahaddin de onunla anlaştı ve karşılıklı yeminleştiler (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 142; amlf, 1987, s. 416; Ebû Şâme, 1997, s. 274).⁸ Böylece “Mısır ve Şam arasındaki yol güvenli hale geldi ve kabilelerin peş peşe gidip gelmesi mümkün oldu.” (İbn Vâsıl, 1957, s. 185).

Haçlı kroniklerini desteklemeyen İbnü'l-Esîr'in bu anlatısı aslında antlaşmaya gelinen sürece bakıldığında gayet makul görünmektedir.⁹ Çünkü Renaud de Châtillon adeta krallığın yaramaz çocuğu işlevini görüyor ve hiç kimsenin ona engel olmaya gücü yetmiyordu. Özellikle Kızıldeniz'deki son çılgınlığı ve Mekke-Medine'ye saldırma teşebbüsünde bulunması, Selahaddin'i ona karşı daha ciddi önlemler almaya itti. Bunun üzerine Temmuz 1184'te yapılan şiddetli kuşatma, Kerek hâkimine büyük bir darbe vurmuştu. Bu kayıttan anlaşıldığına göre Selahaddin'in karşısına çıkamayan Haçlılar (Runciman, 2008, s. 372), Renaud de Châtillon'un ısrarları sonucu antlaşma teklifinde bulunmuşlardı. Selâhaddin, Kızıldeniz olayı yüzünden Kerek hâkimini kendi elleriyle öldürme yeminine rağmen ona son bir şans vermişti. Kudüs Krallığı'yla yapılan bu antlaşmaya Renaud de Châtillon'un ailesi ve hâkim olduğu topraklar da eklenmişti (İbnü'l-Esîr, 2003, C, X, s. 148; el-Bündârî, 2004, s. 368). Bu sayede Şam ve Mısır arasındaki yol, kervanların geçişi için güvenli hale gelmişti (İbn Vâsıl, 1957, s. 185). Muhtemelen Haçlıların yaptığı teklifin kabul edilmesinde Musul sorunu ve el-Cezîre bölgesinin henüz bitmeyen hesaplarının etkisi de olmuştur. Çünkü antlaşma sonrasında Selahaddin'in uzun süre bu problemlerle uğraştığı biliniyor.

Antlaşmanın tarihi IV. Baudouin'in 1185 Mart'ında ölmesinden sonraki bir tarihte olmalıdır (Runciman, 2008, s. 372). Nitekim İbnü'l-Esîr antlaşmanın yapıldığı bilgisinden sonra Renaud de Châtillon'un ihanetini ve antlaşmayı ihlalini 582/1186 yılı olayları içinde “bu yıl olduğunda” ifadesini kullanarak anlatır (2003, s. 142). Buradan antlaşmanın bir önceki yıl, yani 581/1185 yılında yapıldığı sonucuna varılabilir (Newby, 1983, s. 100; Demirkent, 1996, s. 535). Aynı şekilde Bündârî'nin, antlaşmanın ihlalini 582/1186 yılının son iki olayı içinde zikretmesi (2004, s. 368) varılan sonucu destekler mahiyettedir. Nitekim bazı kaynaklarda antlaşmanın tarihi 1185'in

Nisan ayı (Köhler, 2013, s. 248) veya yaz mevsimi olarak ifade edilmiştir (Lock, 2006, s. 70).

Haçlı kronikleri antlaşmanın III. Raymond'un aracılığıyla yapıldığını kaydederler (Ernoul, 1871, s. 124; Edbury, 2007, s. 17). Yani ölen IV. Baudouin'in yerine kral olan çocuk yaştaki V. Baudouin'e en yakın akrabası olarak naiplik yapan Trablus kontu III. Raymond (La Continuation, 1982, s. 23; Edbury, 2007, s. 17). Aslında IV. Baudouin ölmeden önce krallığı kız kardeşinin kocası olan Guy de Lusignan'dan (ö. 1194) korumak için bizzat kendisi III. Raymond'u görevlendirmişti (Gerish, 2006, s. 139). Söz konusu şahıs yaklaşık on yıl Halep zindanlarında esaretteyken Arapça öğrenmiş ve Müslüman yöneticilerle iyi ilişkiler geliştirmişti (Willermus, 1943, s. 403; Runciman, 2008, s. 339). Zaten 1187 yılındaki ölümüne kadar bu özelliğinden dolayı Müslümanlarla ilgili yaptığı her şeyde Haçlılar tarafından ihanet suçlamalarına maruz kalmıştır (Ernoul, 1871, s. 141; Runciman, 2008, s. 378, 382).

Yukarıda aktarıldığı gibi III. Raymond naip olur olmaz yaptığı ilk baronlar toplantısında Selahaddin'le antlaşma yapma kararı almıştı. Çünkü Selahaddin'in ısrarlı saldırılarından dolayı Kerek tehlike altındaydı. Ayrıca bir yandan IV. Baudouin'in ölümü yumuşak bir geçişi gerekli kılarken diğer yandan kıtlık bütün şiddetiyle devam etmekteydi. Bu riskler göz önünde bulundurulduğunda Selahaddin oluşturduğu tehlikeye karşı alınabilecek en güvenli önlem antlaşma yapmaktı. Çünkü Haçlılar şimdiye kadar edindiği tecrübelerden Selahaddin'in sözüne güvenilir biri olduğunu biliyorlardı (Davenport, 2003, s. 62).¹⁰

Kudüs Kralının naibi olan Trablus kontu Raymond hiç yağmur yağmadığını ve ekinlerin yetişmediğini gördüğünde kıtlık olacağından korkarak arazi baronlarını, Tapınak ve Hospitalier (şövalye tarikatlarının) liderlerini çağırarak onlara 'Beyler, görüyorsunuz ki yağmur yağmadığı için ekinler yetişmiyor bana hangi tavsiyelerde bulunursunuz?' dedi. Korkarım ki Serazenler¹¹ sıkıntıda olduğumuzu fark edip bize saldıracaklar. Bana ne önerirsiniz? Kıtlık/açlık endişesinden dolayı Serazenlerle antlaşma yapmalı mıyım? (Ernoul, 1871, s. 124).

Haçlılarda şiddetli kıtlığın olduğu bilgisini İslâm tarihi kaynakları da ifade ederler (el-Bündâri, 2004, s. 368). Yukarıda belirtildiği gibi 1178

yılında başlayan kıtlık Müslümanların hâkim olduğu bölgelerde kısmen sorun olmaktan çıkmıştı. Fakat Haçlılar hala bu sıkıntıyla uğraşmaya devam ediyordu (Willemus, 1943, s. 447; İbnü'l-Esîr, 2003, s. 92). Bunun sebeplerinden biri yağmur azlığı diğeri de Haçlı işgali altındaki bölgenin tamamen Müslümanların kuşatması altında olmasıydı. İlki verimin az olmasına diğeri de ticari faaliyetlerin yapılmasına engel oluyordu. Diğer yandan sürekli bir cihad halinin devam ettiği bu süreçte Müslümanlar, irili ufaklı birliklerle Haçlı işgali altındaki topraklara akınlar düzenleyip ganimetlerle geri dönüyorlardı (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 124, 127). Fakat Ernoul'un bu kaydına göre antlaşmanın asıl sebebi oldukça basite indirgenerek Haçlıların çektiği kıtlık problemi olduğu söylenmekte ve İbnü'l-Esîr'in ısrarla vurguladığı Renaud de Châtillon problemi görmezden gelinmektedir. Her ne kadar her iki müellifin olaya kendi pencerelerinden baktığı gibi bir görüntü oluşsa da antlaşmaya giden sürecin bunu sorgulamayı gerektirdiği açıktır. Çünkü bu süreçte Kerek'e yapılan saldırıları düşündüğümüzde İbnü'l-Esîr oldukça geçerli bir sebepten bahsediyor. Tabi ki Haçlılar açısından kıtlığın ciddi bir problem olarak varlığını devam ettirdiği inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat Müslümanların sırf bu sebepten Haçlılara saldıracağı düşüncesi süreçle pek örtüşmemektedir. Çünkü zaten saldırılar olanca hızıyla devam etmektedir. Dolayısıyla Ernoul, olayı sadece dramatize ediyor. Fakat buna rağmen her iki müellifin, kendilerine göre en geçerli sebepleri ifade ettikleri göz önünde bulundurulduğunda, birbirlerini tamamladığı söylenebilir. Haçlıların antlaşma talep etmelerinin bir diğer nedeni de kendi aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklardı (Demirkent, 2004, s. 134). Bu anlaşmazlık önceki yıllarda başlamış fakat şiddetlenerek devam etmekteydi (Köhler, 2013, s. 231). Böylece antlaşmanın makul gerekçeleri de tespit edilmiş oluyor. Buna göre antlaşmanın ilk sebebi Selahaddin'in Kerek'e yaptığı amansız baskı, ikincisi Haçlıların devam eden kıtlık sorunu ki bu sorun Müslümanların yaptığı baskınlarla direk bağlantılıdır. Üçüncüsü kendi aralarındaki çatışmalar, dördüncüsü de uzun vadeli stratejisi gereği Selahaddin'in Suriye ve el-Cezîre'deki problemleri, özellikle Musul sorununu, çözmek istemesidir. Nitekim Mayıs 1186 yılına kadar sorunları çözüp daha önce Nureddin'in hâkimiyetinde olan

toprakların tümünü birleştirmeyi başarır (Lock, 2006, s. 70; Möhring, 2008, s. 60).

Bölgedeki Haçlılar, antlaşmaların yürürlükte olduğu dönemlerde muhtemelen Avrupa'dan gelen taze kuvvetlere güvenip rahat hareket ediyorlardı. Fakat onların birçoğu hayal kırıklığına neden olup geri dönüyordu. Buna rağmen Haçlılar Avrupa'ya sürekli elçiler gönderip kutsal toprakların tehlike altında olduğunu ve acilen kendilerine yardım edilmesi gerektiğini talep ediyorlardı (Edbury, 2007, s. 12). Muhtemelen onların bir beklentisi de deniz yoluyla Avrupa ile yapılacak ticaretin veya oradan gelecek yardımın onlara nefes aldıracağı düşüncesiydi. Ama coğrafi olarak Avrupa'nın kendine bile yetmeyen tarımından medet ummak, büyük bir hayal kırıklığına yol açmış olsa gerektir. Oradan yardımın geldiği düşünülse bile antlaşmaları zamansız bozan Haçlılar, denizden gelenlerin de güvenliğini hiçe sayıyordu. Ayrıca teknolojik imkânsızlıklar nedeniyle o dönemde yeterince güvenli olmayan denizlere bir de Mısır donanmasının yol açtığı tehlikeler eklenince Haçlılar için durum içinden çıkılmaz bir hal alıyordu (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 120).¹² Bütün bu sebeplerden dolayı Avrupa'dan da yeterli destek gelmiyor, böylece Haçlı bölgesi kıtlık ve yoksulluk çekmeye devam ediyordu. IV. Baudouin'in ölümünün hemen sonrasında yapılan 1185 yılı antlaşmasının temelinde Haçlıların hala devam eden bu sıkıntıları yatmaktaydı. Yani bu süreçte yapılan bütün antlaşmalar gibi bu antlaşma da temel ihtiyaçların temini ve ekonomik faaliyetlerden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez. Nitekim her iki müellif de olayın bu boyutunu göz ardı etmemektedir:

Baronlar, ona, Serazenlerle özellikle Selahaddin ile antlaşma yapmasını tavsiye ettiler. Selahaddin gönüllü bir şekilde dört yıllık antlaşmayı kabul etti. Serazenlerle, Hıristiyanlar arasında antlaşma tamamlandıktan sonra Serazenler iyi zamanlarda olduğu gibi Hıristiyanlara bol miktarda erzak getirdiler. Antlaşma olmasaydı onların tümü (Hıristiyanlar) açlıktan ölecekti. Trablus kontu, Serazenlerle yaptığı antlaşmadan dolayı bölge halkı tarafından çok sevildi. Onlar kontu oldukça onurlandırıp minnetlerini ifade ettiler. (Ernoul, 1871, s. 124).¹³ (Bunun üzerine) kafiler Şam'dan Mısır'a ve Mısır'dan Şam'a (rahat bir şekilde) gidip geldi (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 142; amlf, 1987, s. 416).

Müslümanlar arasında ekonomik düzelmeye karşın Haçlı cenahında durum tersi yönde işlemekteydi. Çünkü onları karadan çevreleyen toprakların tümü Müslümanlara aitti. Haçlıların savaş esnasında onlarla ticaret yapabilmesi mümkün değildi. Zaten yapılan antlaşmalar yine onların saldırılarından dolayı bozuluyordu. Böyle bir durumda Müslüman tüccarların Haçlı işgali altındaki topraklarda sorunsuz bir şekilde seyahat edip ticaret yapmaları mümkün değildi. Hatta yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere Haçlı baskınlarından dolayı Müslüman tüccarlar kendi topraklarında dahi rahatça hareket edemiyorlardı. Bu da ekonomik durgunluğa dolayısıyla kıtlığa sebep oluyordu. Yine ifade edildiği üzere bu süreçte Haçlıların Müslüman beldelerine yaptıkları yağma akınlarının birçoğu hezimetle, Müslümanların yaptıkları birçok yağma hareketi de başarıyla sonuçlandı (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 121). Hal böyleyken Haçlı devletlerinde ekonomik durumun düzelmesi imkânsız olduğu için kıtlığın devam etmesi tabii bir durumdu.

Görüldüğü gibi her iki taraf antlaşmanın merkezine ekonomik faaliyetleri yerleştirse de konuyu kendi ihtiyaçları çerçevesinde ele almaktadırlar. Müslümanlar açısından asıl sorun Kerek idi. Çünkü tıkanıklık orada yaşanıyor ve kabileler o bölgede tehdit altında kalıyorlardı. Haçlı cenahında ise kıtlık büyük bir problemdi. Abartılı olsa bile Haçlı kroniklerin eğer Müslümanlara ait ticaret kervanları onlara erzak getirmeseydi Hıristiyanların açlıktan öleceğini ifade etmesi manidardır (La Continuation, 1982, s. 24; Ernoul, 1871, s. 141; Edbury, 2007, s. 17). Diğer yandan Haçlılar açısından bölgeyi sadece geçiş rotası olarak düşünmemek gerekir. Çünkü Renaud de Châtillon topraklarından geçen ticaret kervanlarından ve kabilelerden vergi alarak ekonomik gelir de elde ediyordu (el-Bündârî, 2004, s. 368). Tabii bu kervanlar aynı zamanda malları Haçlı işgali altındaki topraklarda da satabiliyorlardı. Bu verilere göre ekonomik ve siyasî anlamda her iki tarafın da antlaşmadan büyük kazançlar elde ettiği ifade edilebilir. Fakat Haçlılar bu stabil durumunu devam etmesine çok fazla tahammül edemeyeceklerdir.

ANTLAŞMANIN BOZULMASI

Selahaddin 1185 yılı içerisinde Haçlılarla antlaşma yapınca önce Musul'u kuşatmış, sonra da Kuzey'e ikinci seferini yapmış, uzun bir

müddet Harran'da hasta yattıktan sonra ancak 2 Rabûlevvel 582/23 Mayıs 1186'da Dimaşk'a dönebilmişti (İbn Şeddâd, 1994, s. 120). Bu süre içinde oldukça rahat hareket etmesi Haçlı sınırları konusunda endişe etmediğini göstermektedir. Bunun tek sebebi Haçlılarla yaptığı dört yıllık ateşkes antlaşması olmamalıdır (Ernouf, 1871, s. 124; Edbury, 2007, s. 17). Çünkü önceki antlaşmalarda olduğu gibi Haçlılara güvenmek akıllıca olmayacaktı. Belki en az antlaşma kadar onun elini rahatlatan başka bir gelişme de Suriye'nin geneline hâkim olmasıdır. Çünkü Musul hariç bölgede bütünlüğün sağlanması Selahaddin'de yeterli bir özgüven oluşmasına vesile olmuştur. Sultan bunu tamamlayan en büyük adımı da yönetimde güçlü bir yapılanma meydana getirerek, atmıştı.

Haçlılarla yapılan 1185 yılı antlaşmasının Selahaddin açısından en önemli sonucu, itaat etmekte direnen Musul hâkimi İzzeddin'in itaat etmesidir. Selahaddin'e karşı artık direnemeyeceğini anlayan İzzeddin Mesud, Selahaddin'e bir elçi heyeti gönderdi. Elçiler 581 yılının Zilhicce ayının başlarında (Şubat 1186'nın son haftası) Harran'a vardıklarında Selahaddin tarafından sıcak bir şekilde karşılanıp ikram gördüler. Orada yapılan görüşmeler Kurban Bayramı arifesinde (Mart 1186'nın ilk haftası) olumlu neticelendi (İbn Şeddâd, 1994, s. 119-120).¹⁴ Bu süreçte Selahaddin ağır bir hastalık geçirse de Haçlılar, yapılan antlaşmaya uymuşlardı. Çünkü çocuk kralın naibi III. Raymond krallık merkezinde gücünü korumaya devam ettiğinden, Kerek hâkimi Renaud de Châtillon aktif bir hareketlilik içinde olamamıştır.

III. Raymond başta olduğu müddetçe Haçlılar antlaşmaya riayet etmiş, hiçbir sıkıntı ortaya çıkmamıştı. Fakat ondan sonra işler değişmişti (Köhler, 2013, s. 249). Özellikle zengin kafilelerin topraklarından geçerken sadece vergi ödemesi ve adeta nazire yaparcasına gözlerinin önünden süzülerek kaybolmaları, Renaud de Châtillon'u çılgına çeviriyordu (Runciman, 2008, C, II, s. 361). Aslında onun sakin durması antlaşmaya olan sadakatinden kaynaklanmıyordu. Aksine Haçlı krallığı içindeki iktidar mücadelesinde taraftarı olduğu parti kısa bir süreliğine de olsa mücadeleyi kaybetmiş, Trablus kontu III. Raymond henüz çocuk yaştaki yeni kral V. Baudouin'in¹⁵ en yakın akrabası olarak niyabetini üstlenmişti (Edbury, 2007, s. 15). Ama Kudüs Krallığı'ndaki bu

durum uzun sürmemiş, 1186 yılında yeni kralın ani ölümü ülkeyi tekrar krize sokmuştu. Çünkü ölen kralın yerini tutacak erkek bir varis yoktu. Krallığın en büyük mirasçısı olan annesi Sibylle (ö. 1190), kardeşi olan IV. Baudouin'in bütün itirazlarına rağmen Guy de Lusignan ile evlenmişti. Krallığın doğal mirasçısı olan kraliçe, oğlu V. Baudouin'in ölümü üzerine taç giymiş, bu sayede eşi Guy ona ortak olup krallığı üstlenmişti (Ambroise, 2003, s. 66). III. Raymond'u oyuna getirip istediği şahsı kral ilan ettiren III. Joscelin ve Kerek hâkimi Renaud de Châtillon, Kudüs Krallığı'nda tekrar etkili konuma gelmişlerdi. Başına örülen çorap sonucu pasif duruma düşen III. Raymond, bunu hazmedemeyip Taberiye'ye çekilmiş ve güçlü bir muhalefet oluşturmuştu.¹⁶ Böylece Guy'ın ekibinden olan Kerek hâkimi Renaud de Châtillon'un, bağları çözülmüştü. Selahaddin'in bütün iyi niyetine rağmen Kerek hâkimi, Kudüs Krallığı içindeki mücadeleyi kaybettiği için bir müddet sakin kalsa da yeni kralla birlikte alışkanlığından vaz geçmediğini göstererek 582/Ocak-Şubat 1187 yılında Kahire'den Şam'a giden bir kervana saldırıp antlaşmayı ihlal etti (Lock, 2006, s. 71; Newby, 1983, s. 111):

“Bu yıl büyük ve kalabalık bir kabile çok sayıda malla birlikte onun (Renaud de Châtillon) topraklarından geçiyordu. Kafileyle birlikte iyi (güçlü) bir askeri grup da vardı. Bu melun onlara ihanet etti. Onların hepsini esir alıp hapse attı. Mallarını, hayvanlarını ve silahlarını ganimet olarak aldı. Selahaddin, onu kınayan (bir mesaj) gönderdi. İhanetini ve yaptığını ağır bir şekilde yerd. Esirleri serbest bırakıp malları göndermezse (üzerine yürüyeceğini söyleyerek) tehdit etti. (Renaud de Châtillon) bunu kabul etmedi ve ısrarla direndi. (Bunun üzerine) Selahaddin eğer onu ele geçirirse (kendi elleriyle) öldürmeye yemin etti (İbnü'l-Esîr, 2003, s. 142; amlf, 1987, s. 417; el-Bündârî, 2004, s. 367; Ebû Şâme, 1997, s. 274).”

Haçlı kronikleri de İbnü'l-Esîr'in bu anlatısını destekler ve Renaud de Châtillon'un Kahire'den Dimaşk'a gitmekte olan bir kervana el koyduğunu kabul ederler (La Continuation, 1982, s. 36; Edbury, 2007, s. 29).¹⁷ Bu zımnin de olsa antlaşmanın yine Haçlılar tarafından ihlal edildiğinin ifadesidir. Selahaddin 1185 yılında yapılan antlaşmaya göre yeni kral nezdinde olayı protesto edip kervanı ve esir alınanları geri istedi. Olayı önemseyen yeni kral Guy, Kerek hâkiminden kervanın serbest bırakılmasını talep etti. Fakat Renaud

de Châtillon kervanın geçtiği toprakların kendi hâkimiyetinde olduğunu ve Selahaddin ile herhangi bir antlaşma yapmadığını söyleyerek sorumluluğu üstlendi ve kervanı geri göndermeyeceğini açıkladı (Edbury, 2007, s. 29). Oysa daha önce de ifade edildiği gibi konuyu aktaran İslâm tarihi kaynaklarına göre Selâhaddin'in kararlı saldırıları sonucu Renaud 1185 yılında çaresiz bir şekilde antlaşma talebinde bulunmuştu (el-Bündâri, 2004, s. 368; İbn Vâsıl, 1957, s. 185; Ebû Şâme, 1997, s. 274). Yani Selâhaddin ile yapılan antlaşmada Kerek kontu da pay sahibiydi. Hem Kerek'e yapılan saldırıları hem de III. Raymond'un çocuk kralın naibi olarak yaptığı ilk baronlar toplantısı düşünüldüğünde Renaud de Châtillon'un antlaşmadan habersiz olduğunu söylemek doğru olmaz. Yani İslâm tarihçilerinin kaydettiklerini göz ardı etsek bile Kerek hâkiminin yapılan ilk baronlar toplantısına katıldığını varsaydığımızda, antlaşmadan habersiz olması bir yana antlaşmanın hararetli bir taraftarı olduğunu söylemek daha isabetli olur.

Dönemin Haçlı kronikleri kervana el koyma hadisesinin Selahaddin için Kudüs Krallığı topraklarını ele geçirme bahanesi olduğunu ifade ederler (Edbury, 2007, s. 29).¹⁸ İlginç olan modern kaynakların da aynı kanaate sahip olmasıdır (Hamilton, 2006, p. 1027). Oysa Selahaddin'in antlaşmadan doğan haklarını talep etmesi ve zararların tazminini istemesi en doğal hakkıydı. Ayrıca O, harekete geçmeden önce böyle bir talepte bulunmasını şer-i siyaset kavramıyla tanımlanan siyaset anlayışının gereği olarak yapmıştı. Aksi halde düşmanları gibi ahde vefasızlıkla suçlanabilirdi. Buna rağmen Renaud de Châtillon'un yaptıklarından dolayı ortaya çıkan sonuçtan Selahaddin'i sorumlu tutmak olayın çarpıtılması anlamına gelmektedir. Üstelik Selahaddin hiçbir zaman antlaşmaları ihlal etmediği ve Kerek hâkiminin genel tavrının ise bozucu yönde olduğu bilindiği halde. Hem zaten antlaşmanın temel maddelerinden birisi kervanların sorunsuz bir şekilde geçişi değil miydi? Selahaddin'in kervanı geri istemesinin neyi bahane olabilirdi ki? Burada suçlanması gereken sadece Kerek kontu değildir. Kudüs Kralı da en az onun kadar suçludur. Çünkü Renaud de Châtillon, III. Raymond naip olduğu süre zarfında antlaşmaya uymuş ve sakin durmuştu. Fakat çocuk kralın ölümü sonucu ayak oyunları ile krallık merkezinde güçlenince eski formatına dönmüş ve Kudüs Krallığı'nın nihayete ermesinde en büyük müsebbip olmuştu. Nitekim Kerek

hâkiminin yaptıkları karşılıksız kalmamış, Selahaddin, Hittîn Savaşı sonrası onun cezasını kendi elleriyle vermişti (İbn Şeddâd, 1994, s. 130).

Diğer yandan Selahaddin'in Beytülmakdis'i almak için fırsat kolladığı zaten bilinen bir gerçektir. Fakat her zamanki gibi verdiği söze sadık kalarak dört yıl olan antlaşma süresinin bitimini beklemekteydi (Gibb, 1972, p. 131; amlf, 1973, p. 51; Köhler, 2013, s. 249). Bunu bilen krallığın, Renaud de Châtillon'a engel olmaması ya bilinçli bir politikaydı ya da basiretsizlikti. Muhtemelen Guy ve Kerek kontu krallık ordusuna çok güvenmiş ve Selahaddin'i yenebileceklerini düşünmüşlerdi. Çünkü söz konusu şahsın tavırlarının mantıklı bir açıklamasını yapmak imkânsız görünmektedir. Aksi halde yaptıklarının karşılıksız kalacağını düşünmek Selahaddin'in stratejisi ve siyaset anlayışıyla çelişmektedir.

SONUÇ

Genel olarak düşünüldüğünde Selahaddin'in Haçlılara yönelik stratejisinin birinci ayağı oldukça başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır. Çünkü o, bölgede İslâm birliği oluşturma çabaları esnasında Haçlıları kenarda tutmayı başarmış, Müslümanlarla yaptığı mücadelelerde onların bu işe karışmalarına engel olmuştu. Böylece zor ve uzun sürse de Haçlılara karşı bölgeyi tek çatı altında toplamayı başarmıştı. Artık bütün gücünü sadece Haçlılarla mücadeleye ayırabilirdi. Bunun için yapması gereken ilk şey Haçlılarla mücadele ederken hâkimiyeti altındaki topraklarda yönetim zafiyetinin oluşmasının önüne geçmekti. Asıl amacına adım adım yürüyen Selahaddin, gerekli önlemleri almada hiç tereddüt etmemiştir.

Özele indirgenğinde bu antlaşmanın iki önemli sonucu olmuştur. Öncelikle 1185 yılı antlaşması bölgede İslâm birliğini kurmanın son aşamasında Selahaddin'e büyük katkılar sağlamıştır. Çünkü 1174 yılından bu yana sorun oluşturan Musul'un Harran antlaşmasıyla Selahaddin'in hakimiyetini tanıması muhalefeti sona erdirmiş, Müslümanların tek çatı altında Haçlılara karşı mücadele etmesinin yolunu açmıştı. Musul'un itaat bildirmesi uzun bir sürece mal olsa da neticede Müslümanlar arasında yeni bir heyecan dalgasına sebebiyet vermişti. Nitekim iki yıl geçmeden Beytülmakdis'in fethi bağlamında beklenen karşılık alınacaktır.

Antlaşmanın Selahaddin'in mücadelesine sağladığı ikinci önemli nokta Beytülmakdis'in fethinin sebebi olmasıdır. Beytülmakdis'in fethine giden kavşak olarak ifade edebileceğimiz bu antlaşma dört yıllık bir süre için imzalanmıştı. Fakat Kudüs Krallığında iktidarın değişmesi sonucu Renaud de Chatillon güçlenmiş, adeta bağımsız hareket eder duruma gelmişti. Nitekim onun bu rahatlığı Kudüs Krallığı için ağır sonuçlara yol açacaktır. Chatillon olmazsa muhtemelen Selahaddin iki yıl daha bekleyecekti. Fakat Renaud ona beklediği fırsatı vererek Kahire'den Şam'a giden kervana el koydu. Böylece antlaşma ihlal edilmiş oldu. Selahaddin'in talepleri karşılanmayınca da Beytülmakdis'in fethine giden yol kendiliğinden açılmış oldu.

KAYNAKÇA

Ambroise. (2003). *The History of the Holy War: Ambroise's Estoire de la Guerre Sainte* (volume II) Translation, Trans. by Marianne Ailes. Notes by Marianne Ailes and Malcolm Barber. Woodbridge: Boydell Press.

Avcı, Casim. (2003). *İslâm Bizans İlişkileri*. İstanbul: Klasik

Bahâeddin İbn Şeddâd. (1994). *en-Nevâdirü's-sultâniyye ve'l-mehâsinü'l-Yûsufiyye: Sîretü Salâhuddin*. Thk. Cemaleddin Şeyyâl. Kahire: Mektebetü'l-hancı.

el-Bündârî. (2004). *Sene'l-Berkî's-Şâmî*. Ramazan Şeşen (Thk). İstanbul: IRCICA.

Cahen, Claude. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev. Mustafa Daş. İstanbul: Yeditepe.

Davenport, John. (2003). *Ancient World Leaders: Saladin*. Philadelphia: Chelsea House Publisher.

Demirkent, Işın. (1996). Haçlılar. *DİA*. XIV, 525-546.

Demirkent, Işın. (2004). *Haçlı Seferleri*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Ebû Şâme. (1997). *Kitâbü'r-Ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn* (III. cilt). İbrahim ez-Zeybek (Thk). Beyrut: Müessesetü'r-risale.

Edbury, P. W. (2007). *The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade: Sources in Translation*. Hampshire: Ashgate.

- Ernoul. (1871). *Chronique d' Ernoul et de Bernard le Tresorier*. Par M. L. De Mas-Latrie. Paris.
- Gerish, D. (2006). Baldwin V of Jerusalem (d. 1186). *The Crusades: An Encyclopedia*. Ed. by Alan V. Murray. California-Colorado-Oxford. I. pp. 139.
- Gibb, Hamilton. (1972). The Rise of Saladin 1169-1189. *Saladin: Studies in Islamic History*. Yusuf Ibish (Ed. by). Beirut. pp. 104-137.
- Gibb, Hamilton. (1973). *The Life of Saladin: From the Works of Imad ad-Din and Baha ad-Din*, Oxford: Clarendon Press.
- Hamilton, Bernard. (2006). Reynald of Chatillon (d. 1187). *The Crusades: An Encyclopedia*, (volume. VI). Alan V. Murray (Ed. by). California-Colorado-Oxford: Abc-Clio. pp. 1027-1028.
- Holt, P. M. (2003). *Haçlılar Çağı: 11. Yüzyıldan 1571'e Yakındoğu*. Çev. Özden Arıkan. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.
- İbn Cübeyr. (1980) *Rihletu İbn Cübeyr*. Beyrut: Dâru sadr.
- İbn Vâsıl. (1957). *Müferricü'l-kürûb, fi ahbâri Benî Eyyûb* (II. cilt). Cemaleddin Şeyyâl (Thk). Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabi.
- İbnü'l-Esîr. (1987). *İslâm Tarihi: el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi* (XI. cilt). Abdülkerim Özeydin (çev). İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbnü'l-Esîr. (2003). *el-Kâmil fi't-târîh* (X. cilt). M. Yusuf Dukak (Thk). Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İmâdüddin Kâtib el-İsfahânî. (1979). *el-Berku's-Şâmî* (V. cilt). Ramazan Şeşen (Thk). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Jubb, M. A. (2000). *The legend of Saladin in Western Literature and Historiography*, Edwin, Lewiston-Lampeter: Mellen Press.
- Köhler, M. A. (2013). *Alliances and Treaties between Frankish and Muslim Rulers in the Middle East*. P. M. Holt (Trans. By) Leiden-Boston: Brill.
- La Continuation de Guillaume de Tyr 1184-1197*. (1982). Paris: Publiee Par, Margaret Ruth Morgan.

- Lock, Peter. (2006). *The Routledge Companion to the Crusades.*, London-New York: Routledge.
- Lyons, M. C., Jackson, D. E. P. (2006). *Saladin: The Politics of the Holy War.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, M. C., Jackson, D.E.P. (2006). *Selahaddin: Kutsal Savaşın Politikaları.* Z. Savan (çev). İstanbul: Pinar Yayınları.
- el-Makrîzî. (1997). *el-Mevâiz ve'l-itibâr bi-zikri'l-hıttati ve'l-âsâr* (II. cilt). Muhammed Zeynhum., Medîha eş-Şerkâvî (Thk), Kahire: Mektebetü'l- medbûlî.
- el-Makrîzî. (1997). *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (I. cilt). Muhammed Abdülkadir Ata (Thk). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye.
- Murray, A. V. (2006). Raymond III of Tripoli (d. 1187). *The Crusades: An Encyclopedia* (volume IV). Ed. by Alan V. Murray. California-Colorado-Oxford. pp. 1007-1008.
- Newby, P. H. (1983). *Saladin in His Time.* London-Boston.
- Runciman, Steven. (2008). *Haçlı Seferleri Tarihi* (II. cilt). F. Işıltan (çev). Ankara: Türk Tarih Kurumu (TTK).
- Şeşen, R. (2000). *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri.* İstanbul: ISAR Vakfı Yayınları.
- Utku, N. Ş. (2014). Kızıldeniz'in Kaybolan Liman Şehirleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* XIX. cilt. Sayı 2, ss. 121-136. JEL Codes: N35, N55, N75, N95.
- Willermus Tyrensis. (1943). *A History of Deeds Done Beyond The Sea* (volume II). Trans. by Emily Atwater Babcock and A. C. Krey. New York: Columbia University Press.
- Yâkût el-Hamevî. (1977). *Mu'cemü'l-büldân* (II. cilt). Beyrut: Dar sader.

SONNOTLAR

- 1 Doktora çalışmasından alınan bu metin yeniden gözden geçirilmiştir.
- 2 Köhler antlaşmanın bozulması sonrası Selâhaddin'in tazminat talepleri ile ilgili görüşmelerin bu tarihe kadar devam etmiş olabileceğini ifade eder. Aslında kaynaklara bakıldığında görüşmelerden ziyade Haçlılar tarafında derin bir suskunluğun varlığına şahit olmaktayız.
- 3 Birçok şehir, kale ve müstahkem yapıların olduğu bölgedir. el-Cezîre bölgesinde Harran, Urfa, Rakka, Resûlayn, Nusaybin, Sincar, Habur, Mardin, Amid (Diyarbakir), Meyyâfârîkîn ve Musul gibi şehirler yer alır (el-Hamevî, 1977, C, II, s. 134).
- 4 Haleb kuşatması esnasında dizinden ağır bir şekilde yaralanan Selahaddin'in kardeşi Tacülmülük Börî antlaşma tamamlandıktan hemen sonra vefat etmiştir.
- 5 Ayzab, Kızıldeniz sahilinde, Mısır'ın güney sahilinin en uç noktasında, Sudan sınırına yakın ve Cidde'nin tam karşısına konumlanan eski bir liman şehridir (Utku, 2014, s. 126).
- 6 Cahen bu fikrin çok aşırı olduğunu çünkü Renaud de Châtillon'dan yağmacılık ve çapulculuk dışında başka bir amaç beklenmemesi gerektiğini ifade eder (2010, s. 206). Kerek hâkiminin davranışlarına bakıldığında müellif haklı görünmektedir. Dolayısıyla Müslüman tarihçilerin aktardıkları, kendilerinde ve İslâm dünyasında oluşan algı olmalıdır.
- 7 1152-1187 yılları arasında Trablus kontu olan III. Raymond, Amaury'nin ölümünden sonra 1174-1176 yılları arasında IV. Baudouin'in; 1185-1186 yılları arasında da V. Baudouin'in naipliğini yapmıştır (Murray, 2006, v, IV. p. 1007).
- 8 Haçlı kronikleri Renaud de Châtillon'un böyle bir talebinden bahsetmezler. Bu da bu antlaşmanın Raymond'un Selahaddin ile yaptığı antlaşmadan farklı bir antlaşma olmadığı anlamına gelir. Zaten Selahaddin'in Renaud'un kervan baskınına savaş sebebi sayması birbirinden farklı antlaşmalara değil tek antlaşmaya işaret etmektedir.
- 9 Aşağıda anlatılacağı üzere Haçlı kronikleri antlaşmayı kıtlık ana teması üzerine inşa etmişlerdir.
- 10 Avrupalıların Selahaddin hakkındaki algısı için bkz: (Jubb, 2000, s. 19-125).
- 11 Sarazen, Serazen Saraceni veya Sarakinoi şekillerinde kullanılan bu ifadeyi genelde Avrupalılar özelde de Haçlıların bölgedeki Müslümanlar için kullandıkları bir ifade. Anlamı ve etimolojisi hakkında çeşitli görüşler ileri sürülen bu ismin, Hz. İbrahim'in hanımı Sare'ye izafetle verildiği veya "çadır sakinleri" anlamına gelen skenitai kelimesinden türediği belirtilmektedir (Avcı, 2003, s. 20).
- 12 Bu süreçte Haçlılara hem silah hem de erzak yardımı götüren bir yardım birliği Mısır donanması tarafından ele geçirilir.
- 13 Selahaddin'in modern biyografi yazarlarından olan Lyons-Jackson kroniklerin böyle bir antlaşmadan bahsetmediklerini söyler (2006, s. 270). Oysa yukarıda verdiğimiz kaynaklar (İbnü'l-Esîr, 2003, C, X, s. 142; el-Bündârî, 2004, s. 368; İbn Vâsil, 1957, C, II, s. 185; Emoul, 1871, s. 124; La Continuation, 1982, s. 23-24) az da olsa bu antlaşmadan açık bir şekilde bahsetmişlerdir.

- ¹⁴ Makrızı sehven bu tarihin 30 Ramazan 581/25 Aralık 1185 olduğunu ifade etmiş, İbnü'l-Esîr de tarihi ay şeklinde vermiştir (el-Makrîzî, 1997, c, I, s. 203; İbnü'l-Esîr, 2003, C, X, s. 135). Oysa İbn Şeddad elçilik heyetinde bulunduğundan verdiği tarihin doğru olarak kabul edilmesi gerekmektedir.
- ¹⁵ IV. Baudouin'in kız kardeşi Sibylla'nın oğlu olan V. Baudouin 1185'te kral olmuştu. Niyabetiyle ilgili ciddi problemler çıkmış, krallıktaki gruplar ona naip olabilmek için birbirleriyle mücadeleye girmişlerdi (Gerish, 2006, s. 139).
- ¹⁶ Köhler'e göre Raymond, V. Baudouin henüz hayattayken kral olmak için Selâhaddin ile iyi ilişkiler geliştirip desteğini almıştı. Dolayısıyla Çocuk Kral ölünce onun yerine geçmeyi bekliyordu. Fakat rakip ekip ondan hızlı davranıp Guy'ı kral seçtirince Raymond Selahaddin ile yeni bir antlaşma yapıp yeni krala cephe aldı (Köhler, 2013, s. 255).
- ¹⁷ Continuation yazarı İslam tarihi kaynaklarının aksine Renaud de Châtillon'un Selâhaddin ile herhangi bir antlaşma yapmadığını kaydeder. Köhler de asıl kaynağı Ernoul olan bu iddiayı kabul eder fakat 1185 yılında yapılan antlaşmanın ihlal edilme sebebi olarak Renaud'un kervan baskınını tartışır ve Selahaddin'in bu saldırı sebebiyle antlaşmanın bozulduğunu ilan ettiğini ifade eder. Neticede müellif antlaşmanın bozulmasının asıl sebepleri olarak Haçlıların iç karışıklıkları ve ekonomik sorunları olduğunu kabul eder (Köhler, 2013, s. 252-254). Müellifin son cümlesi kabul edilebilirdir. Fakat ima yoluyla da olsa Selahaddin'i sorumlu tutması tartışmaya açıktır. Çünkü Selahaddin'in bu saldırıyı savaş sebebi sayması ve Kral Guy'ın Renaud'dan kervanı iade etmesini istemesi, ret cevabı alınca hâkimiyeti altındaki bütün emirleri cihada çağırması, buna karşılık Haçlıların Renaud'un yardımına gitmek için toplanmaları ve Hittin zaferi sonrası Renaud'un Selâhaddin'e verdiği cevap Haçlı kaynağının bu iddiasını doğrulamamaktadır. Renaud'un verdiği bu cevaba göre bütün krallar istedikleri anda antlaşmaları ihlal edebilirlerdi. Kendisi de bir Kral olarak bu geleneğin izinden gittiği için antlaşmayı bozmuştu. Yani kendisinin de dahil olduğu ve kabul ettiği bir antlaşmayı bozmuştu.
- ¹⁸ Continuation'un yazarı Selahaddin'in kız kardeşinin kervanla birlikte Dımaşk'a seyahat ettiğini söyleyerek Selahaddin'in aşırı kızgınlığını buna bağlar görmektedir. Oysa İslâm tarihi kaynakları böyle bir durumdan bahsetmezler. Zaten İslâm'a göre mahremi olmayan bir bayanın tek başına yabancılarla birlikte seyahat etmesi uygun değildir. O günkü şartlarda böyle bir seyahatin olması da mümkün görünmemektedir. Nitekim İslâm tarihi kaynakları Selahaddin'in kız kardeşi ile oğlunun hacdan dönen kervanda olduğunu ve Selahaddin'in onları korumak için kervanı karşılamaya çıktığını ifade ederler. Modern batılı Haçlı tarihçileri de bunları destekler mahiyette bilgi verirler (Runciman, 2008, c. II, s. 381; Lock, 2006, s. 71).